

Wspomnienie o Profesorze Grzegorz Węclawowiczu (1943-2024)

W dniu 12 czerwca 2024 r. odszedł do wieczności prof. dr hab. Grzegorz Węclawowicz, wybitny uczyony i geograf, zasłużony dla polskiej i międzynarodowej nauki. Był Mistrzem dla kilku pokoleń badaczy (nie tylko geografów), a jednocześnie Przyjacielem, człowiekiem wielkiej dobroci i gorącego serca, wrażliwym, nieobojętnym na sprawy ludzkie – te publiczne i prywatne, zawsze chętnym do niesienia pomocy. A równocześnie stawiającym wysokie standardy pracy naukowej i kultury osobistej.

Swoje życie zawodowe związał głównie z Instytutem Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. Tam w 1970 r. rozpoczął studia doktoranckie i ukończył je w 1974 r. rozprawą pt. *Struktura przestrzeni społeczno-gospodarczej Warszawy w 1931 i 1970 r. w świetle analizy czynnikowej*. Promotorem był prof. Kazimierz Dziewoński. Była to duża zmiana merytoryczna, bowiem *primo voto* był geomorfologiem (studia na Uniwersytecie Warszawskim 1961-1966, następnie 1967-1970 zatrudniony w Instytucie Geografii Wydziału Biologii Nauk i Nauk o Ziemi UW), a praca magisterska (obroniona w 1966 r.) dotyczyła procesów morfologicznych doliny Wisły w holocenie.

Zmiana zainteresowań okazała się wielkim sukcesem naukowym, gdyż będący ledwo po trzydziestce młody doktor z Polski udowodnił, że w ówczesnym kraju komunistycznym w społeczeństwach miejskich występują te same zjawiska i procesy, co w kapitalistycznym Zachodzie. Dotyczyło to m.in. dużych zróżnicowań wewnętrznych w mieście pod względem struktury zawodowej, wykształcenia, jakości mieszkań, prowadzących do mozaikowości struktury społecznej oraz powstawania obszarów „lepszych” i „gorszych”. Praca ta była przełomowa dla zrozumienia i rozwoju koncepcji tzw. miasta socjalistycznego. Wyniki analiz zostały szybko opublikowane (1975, seria *Prace Geograficzne*), także w językach angielskim, rosyjskim i włoskim.

Przez kolejne dwie dekady Profesor Węclawowicz głównie kontynuował i pogłębiał swoje zainteresowania dotyczące geografii miast i ludności. W latach 1976-1977 przebywał na prestiżowym stażu w London School of Economics and Political Science. Nabyte doświadczenia zaowocowały pracą habilitacyjną *Struktury społeczno-przestrzenne w miastach Polski*, wydaną w 1988 r., w której ugruntował swoją pozycję czołowego badacza w nurcie ekologii miejskiej. Nurt ten na całym świecie był i w zasadzie jest obecnie najważniejszym i najlepiej rozwiniętym w badaniach struktur wewnętrznych miast. Swoją ocenę rozwoju geografii społecznej miast w Polsce podsumował w artykule w *Przeglądzie Geograficznym* w 2017 r. (*Geografia społeczna miast w Polsce*).

W 1996 r. dzięki pobytowi w University of Leeds została wydana w UCL Press jedna z Jego najważniejszych i bardzo często przywoływanych prac: *Contemporary Poland. Space and Society*. Była ona tzw. książką profesorską, a tytuł profesora nauk o Ziemi został

przyznany w 1998 r. W pierwszym okresie transformacji monografia ta stała się klasyczną pozycją opisującą procesy przestrzennych przemian społecznych w postkomunistycznym kraju. Na tej podstawie Profesor Węclawowicz opublikował w Wydawnictwie Naukowym PWN podręcznik akademicki *Przestrzeń i społeczeństwo współczesnej Polski. Studium z geografii społeczno-gospodarczej* (2002), a następnie *Geografię społeczną miast. Zróżnicowania społeczno-przestrzenne* (2003). Obydwie monografie miały w późniejszym czasie rozszerzone wydania. W 2007 r. ukazała się *Geografia społeczna miast. Uwarunkowania społeczno-przestrzenne*, a w 2018 r. – *Geografia społeczna Polski*, będąca ukoronowaniem badań i doświadczeń związanych z tą tematyką. Niestety, przygotowanie kolejnego wydania zatrzymała niespodziewana i bolesna choroba, której nie poddawał się. W ostatnich latach życia interesował się historią geografii ziem polskich, pracował też nad podręcznikiem geografii dla studentów we Francji.

Po 1989, a szczególnie po 2000 r. zainteresowania naukowe Profesora Grzegorza Węclawowicza ewoluowały w stronę praktyczną: rozwoju regionalnego i lokalnego, gospodarki przestrzennej, planowania przestrzennego. W 1993 r. ukazał się pierwszy tom *Atlasu Warszawy* opracowany na podstawie wyników spisu powszechnego z 1988 r. Oprócz celu naukowego publikacja ta miała też wymiar aplikacyjno-poznawczy dla władz stolicy oraz planistów-urbanistów. Atlas ten, kontynuowany także przez współpracowników, doczekał się 11 tomów. Profesor brał także udział w wielu innych projektach związanych z planowaniem i gospodarką przestrzenną miast. Włączał się wielokrotnie w opracowywanie strategii rozwoju oraz innych dokumentów planistycznych i urbanistycznych, zwłaszcza w Warszawie (Jego głównym „polu” badawczym), a ponadto w Krakowie (udział w przygotowaniu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego), Radomiu oraz kilku innych miastach i gminach. Po roku 2000 brał udział (w tym był kierownikiem polskich zespołów) w kilku dużych międzynarodowych projektach badawczych Unii Europejskiej, poświęconych m.in. restrukturyzacji miast, wykluczeniu społecznemu, dobrym praktykom zarządzania. W roku 2006 brał udział w opracowaniu planu regionalnego Fazzanu w Libii.

W latach 2002–2006 Profesor Węclawowicz kierował pracami zespołu, który opracował kilka wersji *Raportu o stanie zagospodarowania przestrzennego kraju* (przyjętego przez Sejm RP w 2007 r.), a w roku 2005 – dokument *Studium kierunkowe zagospodarowania przestrzennego obszaru wzdłuż granicy polsko-niemieckiej*. Później, w latach 2007–2011, brał udział w opracowaniu *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* – kluczowego i bardzo wysoko ocenianego dokumentu na temat rozwoju przestrzennego Polski. Opublikowane w 2006 r. pierwsze z opracowań (seria *Monografie IGiPZ PAN*) na długo stało się jednym z podręczników z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej Polski, podkreślającym zwłaszcza rolę „długiego trwania” struktur przestrzennych i regionalnych oraz różnego rodzaju powiązań w systemie człowiek-środowisko.

Kolejnym ważnym nurtem zainteresowań Profesora Węclawowicza była geografia wyborcza. Po 1989 r. był jednym z prekursorów tych badań, w tym w 1998 r. opublikowany został jeden z Atlasów Warszawy nt. wyborów parlamentarnych 1991 i 1993. Zainteresowania te przechodziły z czasem szerzej w geografii polityczną, politologię i geopolitykę, a także w historię, filozofię czy nawet historiografię ulubionych autorów. Profesor był bowiem erudytą, uwielbiał otrzymywać, nabywać i czytać książki, dyskutować, miał swoje poglądy na Polskę, Europę i świat.

W rodzimym Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN był współtwórcą największych sukcesów naukowych, eksperckich i organizacyjnych. Dzięki licznym

pobytem w kilkunastu krajach posiadał doskonale kontakty zagraniczne, które owocowały m.in. wymianą doktorantów, współpracą projektową, publikacjami. Szczególnie procentowała Jego wysoka kultura osobista, bezpośredniość, łatwość nawiązywania kontaktów i przyjaźni, uczciwość (nie tylko naukowa), chęć niesienia pomocy, otwarcie na drugiego człowieka, ciekawość świata, ludzi i kultur. Stąd bardzo wielu chciało Go zaprosić do współpracy, w tym prosić o opiekę naukową na początku swej drogi i kariery zawodowej. Wypromował dziesięciu doktorów, spośród których aktualnie jedna osoba posiada tytuł profesora, a dwie stopień doktora habilitowanego. Liczba osób, którym w jakiś sposób pomógł lub wpłynął na drogę naukową i zawodową jest znacznie większa, nie dotyczy tylko warszawskiego Instytutu PAN.

Choć spełniał się w roli organizatora i często lidera różnych inicjatyw, to przez większość kariery zawodowej raczej stronił od stanowisk. Był to zapewne wybór celowy, gdyż dawało Mu to więcej niezależności oraz czas na badania i podróże. W roku 1999 objął funkcję kierownika Zakładu Geografii Miast i Ludności (pełnił ją do 2012 r.), a w latach 2007-2018 przewodniczył Radzie Naukowej IGiPZ PAN. Był też wieloletnim członkiem Komitetu Nauk Geograficznych PAN, Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, wykładowcą kilku polskich i zagranicznych uczelni, w tym University of Leeds. Przez prawie dwie dekady redagował warszawskie *Prace Geograficzne* (2001-2018), a w latach 1993-2009 wspomniany *Atlas Warszawy*. Był w zasadzie „stałym” współpracującym ekspertem bardzo wielu instytucji publicznych – naukowych, społecznych, samorządowych.

Współpracował z wieloma organizacjami społecznymi, m.in. Unią Metropolii Polskich i Polskim Towarzystwem Geograficznym. Z tym ostatnim był związany od lat 70. ubiegłego wieku, głównie z Oddziałem Warszawskim, a od lat 90. – Akademickim. W latach 1997-2000 był Zastępcą Przewodniczącego PTG, a w latach 2000-2003 zasiadał w Sądzie Koleżeńskim Zarządu Głównego PTG. W roku 2015 został odznaczony Honorowym Dyplomem Komisji Geografii Osadnictwa i Ludności PTG w uznaniu zasług na rzecz rozwoju polskiej geografii osadnictwa i ludności, a w roku 2018 – Medalem 100-lecia PTG. Ponadto w 2023 r. Jego Alma Mater – obecnie Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, przyznała Mu swe najwyższe wyróżnienie – Medal im. Jerzego Kondrackiego.

Profesor Węclawowicz urodził się 14 listopada 1943 r. w Piasecznie i przez pierwsze lata swego życia wychowywał się w Zalesiu Górnym pod Warszawą. Został pochowany 19 czerwca 2024 r. w pobliskim Piasecznie, w grobie rodzinnym.

Przemysław Śleszyński, IGiPZ PAN